

РОЛЬ СВІТОВОЇ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ В ГЛОБАЛЬНОМУ ІННОВАЦІЙНО-ТЕХНОЛОГІЧНОМУ РОЗВИТКУ

У статті досліджено взаємозв'язок та вплив елементів функціонування світової фінансової системи на забезпечення інноваційно-технологічного розвитку та технологічної глобалізації. Зосереджено увагу на неоднорідності фінансового та технологічного розвитку світового простору, превалюванні банків над ринками акціонерного капіталу в більшості національних економік. Окреслено перспективи розширення фінансування інноваційно-технологічного поступу за допомогою застосування фінансових інновацій в рамках світового економічного простору.

Ключові слова: світова фінансова система, інноваційно-технологічний розвиток, технологічні розриви, фінансування інновацій, фінансові інновації, венчурне фінансування.

P. G. IZHEVSKY

Khmelnyskiy National University

THE ROLE OF THE GLOBAL FINANCIAL SYSTEM IN A GLOBAL INNOVATION AND TECHNOLOGICAL DEVELOPMENT

In the article a study of the impact of elements of the functioning of the global financial system to ensure innovation and technological development and technological globalization. It focuses on the heterogeneity of financial and technological development of the global space, the dominance of banks over equity markets in most national economies. Outlined prospects for the expansion of financing innovation and technological development through the use of financial innovations in the global economic space.

Keywords: world financial system, innovation and technological development, technological gaps, financing innovation, financial innovation, venture financing.

Актуальність дослідження. У світі тривають постійні пошуки оптимального реформування світової фінансової системи, тобто системи і структури міжнародних фінансових зв'язків, які в економічній літературі позначені терміном «фінансова архітектура». Відповідно до сучасних уявлень про світову фінансову систему та її архітектуру, вони мають забезпечувати розвиток усіх без винятку елементів світового економічного простору (господарства, економіки). Однією з таких складових виступає інноваційно-технологічна складова спрямована на забезпечення інтересів світового інноваційно-технологічного розвитку. Сьогодні характеризується намаганням вирішувати існуючі соціально-економічні проблеми як на національному, так і світовому рівні за рахунок сучасної науки та технологій. Відтак, інноваційний та технологічний прогрес, як фактор світових змін залежить від ряду умов, головною з яких є фінансова. Таким чином, розвиток міжнародних фінансових відносин та норм їх регулювання безпосередньо впливає на процеси науково-технологічної глобалізації як однієї із складових основ економічної глобалізації. Відтак, актуальним є дослідження взаємозв'язку стану та розвиненості з ефективністю фінансування науково-технологічного прогресу в економіці як на національному, так і на міжнародному рівні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання теорії та практики фінансування інноваційної діяльності представлено у наукових працях таких вчених, як Д. Гарнера, О. М. Алімова, О. І. Амоші, А. І. Акмаєва, Г. В. Гейця, Л. Дж. Гітмана, М. І. Крупки, А. Пересади, В. Семиноженка, Д. Стеченко, Л. Федулової та інших. Проте важливість проблеми фінансування інноваційних процесів в умовах глобалізації та проблема їх поширення в світовому економічному просторі зумовлює необхідність подальших досліджень.

Постановка завдання. За мету статті ставиться дослідження діючих інструментів світової фінансової системи та пошук резервів фінансування глобального інноваційно-технологічного розвитку.

Основний матеріал дослідження. Міжнародні фінансові відносини виступають формою економічного, наукового та культурного співробітництва. Сьогодні міжнародне співтовариство займається створенням нового економічного порядку для рівномірного розвитку країн та регіонів в межах якого передбачаються новий фінансовий і технологічний порядок, які тісно пов'язані між собою. Такий висновок базується на зміні парадигм економічного розвитку в глобалізаційній динаміці при переході до «економіки знань», в якій флагманом виступає інноваційний високотехнологічний сектор. Вирішення сучасних глобальних проблем – економічних, екологічних та соціальних, пов'язаних з диспропорціями розвитку можливо лише за умов інноваційності, тобто застосування нових підходів і нових технологій. При цьому, успіх можливий за умови розповсюдження науки та технологій в межах всього світового простору, що породжує проблему універсального доступу до них, але з врахуванням захисту прав інтелектуальної власності.

В світі вже сформувалася система глобального трансферу технологій, яка базується на історично сформованих організаційно-правових формах – на основі ліцензій, кооперації, інжинірингу і т.п. Кожна організаційна форма фінансово опосередкована та передбачає фінансове оформлення. Таким чином, трансфер технологій і технологічних інновацій в міжнародному просторі формує фінансові потоки. Проте, в сучасному світі мають місце технологічні розриви, які негативно впливають на розвиток окремих країн та регіонів, а також відсутність глобального впровадження нових технологій. Отже, в цілому інноваційно-технологічні розробки потребують відпрацювання і застосування нових фінансових інструментів. Перш за все, інституціональні перетворення в існуючих фінансових системах різних рівнів повинні орієнтуватися на забезпечення нових форм міжнародного співробітництва з трансферу технологій, оскільки ні обмін інформацією ні спільна реалізація проектів неможливі без фінансових механізмів, які забезпечують доступ до фінансових ресурсів.

Для подолання технологічних розривів пропонується спрощення доступу до фінансових ресурсів (надання безповоротно або на пільгових умовах), що дає можливість доступу до нових технологій технологічно відсталих та «бідних» країн, а з іншого боку накладає зобов'язання на них впровадити дані технології в межах підписаних міжнародних документів. Зазначимо, що технології не діють без людського фактора – технологічні розриви створюються як за рахунок недостатньої інфраструктури до впровадження технологій, так і відсутністю навиків до її використання.

Технологічні розриви виникають внаслідок:

- нерозвинутості інституціональної інфраструктури та суспільства в цілому;
- невисока та неналежна якість управління;
- відсутність інноваційної системи в цілому;

Для подолання останніх основним завданням світової фінансової системи виступає ефективне опосередкування трансферу шляхом управління фінансовими ресурсами, яке здійснюється завдяки діяльності міждержавних та приватних фінансових інститутів, де в залежності від цілей застосовуються ті або інші механізми та інструменти регулювання міжнародних фінансових відносин. Серед таких функцій – консолідація та розподіл фінансових ресурсів, взаємна участь та взаємна підтримка учасників міжнародного фінансового обороту.

Задані функції визначають порядок доступу до фінансових ресурсів і форми відповідальності через фінансові інститути, під якими розуміють міжнародні валютно-фінансові та фінансові організації, які опосередковують формат співробітництва між учасниками світового фінансового ринку – державами, міжнародними організаціями та приватним сектором. Якщо розглядати світову фінансову систему в широкому значенні, то за своєю суттю крім своїх суб'єктів та відносин між ними включає в себе різні фінансові ринки: валютні, фондові та інші.

Притримуючись думки деяких авторів зазначимо, що сучасну світову фінансову систему формують наступні елементи:

- міжнародні фінансові ринки;
- міжнародні валютно-кредитні та фінансові організації;
- спеціалізовані кредитно-фінансові інститути (портфельні інвестори: страхові, пенсійні фонди);
- держави, банки, корпорації, ТНК, ТНБ;
- віртуальний фінансовий сектор (інтернет-банки, інтернет-магазини, інтернет-валюта, віртуальні офшорні зони)
- міжнародні фондові та товарні біржі [1].

Відповідно, фінансова система має абсолютно всіма вище зазначеними елементами та їх взаємозв'язками, фондами грошових коштів які вони створюють, розподіляють та перерозподіляють опосередковувати інноваційно-технологічний розвиток.

Проте, як свідчать реалії, згідно з доповіддю про фінансування інновацій, складеної під егідою ЄБРР воно здійснюється в більшості випадків за рахунок банківського кредитування. Як вказує поєднання теорії та практики, в більшості країн світу існують фінансові системи з превалюванням банків над ринками акціонерного капіталу. В такому випадку виникає сумнів в спроможності банківського кредитування забезпечити інноваційну діяльність підприємств за відсутності суттєвої пропозиції ризикового капіталу. Думки з цього питання розподіляються на дві течії [2].

Прихильники першої із них висловлюються песимістично, звертаючи увагу на невизначеності природи інновацій, особливо в умовах НДКР, отже і непридатність банків в якості джерел фінансування. Такі висновки підтверджуються наступними причинами:

- активи, задіяні в інноваціях в багатьох випадках виступають в нематеріальній формі, відображають вузьку специфіку та пов'язані з людським капіталом. Таким чином, їх важко застосувати в іншій сфері або напрямку та відповідно застосувати їх як забезпечення кредиту;
- інноваційні процеси, як правило, характеризуються волатильністю грошових потоків, тобто постійною зміною ступеня ризиків використання фінансового інструменту (кредиту), що суперечить негнучкому характеру погашення більшості кредитів;
- в більшості банків відсутні експерти для оцінки технологій на початкових етапах, а застосування зовнішніх експертів дорого та недостатньо надійно;

– банки остерегаються фінансування нових технологій, оскільки даний процес призведе до знецінення забезпечень під вже видані кредити (в більшості випадків надані під «старі» технології).

Прихильники другої течії дотримуються більш оптимістичних суджень та вважають, що згідно однієї з головних функцій банків (встановлення з клієнтами довгострокових відносин) при довгостроковій взаємодії з клієнтами в банківських фахівців з кредитування формується більш повне та глибоке розуміння позичальників. Таким чином, банківські установи можуть мати широкі можливості для фінансування інноваційних фірм, оскільки налагоджені та довгострокові взаємовідносини дозволяють їм розуміти їх бізнес плани та рівень і якість задіяних технологій.

На практиці, за даними проведених міжнародних досліджень проведених в 2014 році, ймовірність того, що фірми, які мають доступ до кредитування, впровадять продукт, який являється новим не тільки для них, але й для їх місцевого та загальнонаціонального ринку зростає більш ніж на 30%. Проте, за період 2012-2013 років 52% всіх досліджених фірм в країнах операцій ЄБРР мали потребу в кредитуванні, але тільки половині з них вдалося запозичити потрібні їм кошти в банку [2]. Таким чином, на практиці дійсно підтверджуються окремі моменти тверджень економістів – прихильників песимістичної течії, про непридатність банків в якості джерела фінансування.

Проте, в структурі функціонування світової фінансової системи частково дану проблему можна вирішити за допомогою міжнародних фінансових організацій – Міжнародного банку реконструкції та розвитку (МБРР) та Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР), учасниками яких є більшість країн світу та Європи. За своїм призначенням вони мають мало спільного з комерційними банками, оскільки надають довгострокові кредити в галузі з низькою рентабельністю, енергозберігаючих та нових технологій тощо [3, 4].

Особливо необхідно зазначити важливість діяльності ЄБРР, оскільки на відміну від МБРР, він працює як з державним так і приватним сектором економіки, надає консалтингові послуги в сфері інвестиційних проектів та прямого фінансування, забезпечує на пільгових умовах фінансування нових технологій та закупівлю нового технологічного обладнання тощо. Фінансування в країнах діяльності ЄБРР, в тому числі інновацій, здійснюється через комерційні банки-партнери. Такий підхід дає можливість нівелювати перепони на шляху фінансування інновацій шляхом банківського кредитування, оскільки зменшує ризики пов'язані з кредитуванням, здійснює експертну оцінку проектів, не прив'язується до фінансового забезпечення кредиту. Проте, в повній мірі фінансування ЄБРР не вирішує питання фінансування та поширення інновацій, оскільки в своїй більшості кошти спрямовуються під стандартизовані проекти з уже існуючими інноваційними ідеями та технологіями.

В даному випадку необхідно здійснювати розвиток та застосування фінансових інновацій, які мають передбачати нові фінансові інструменти і технології, що поширюватимуться глобалізаційними каналами у світовій фінансовій системі. Така практика можлива при застосуванні фінансового інжинірингу, який моделює нові фінансові інструменти та пропонує нові схеми проведення фінансових операцій. Загалом, фінансові інновації в сфері глобального інноваційно-технологічного розвитку, крім банківського кредитування, мають бути доповнені іншими фінансовими інструментами, які б задіяли всі елементи сучасної світової системи. Серед таких напрямків необхідно виділити венчурне фінансування, яке в загальному являє собою грошовий капітал спрямований на науково-дослідні роботи індивідуальних проектів та програм. Таким чином, венчурне фінансування може бути представлене як джерело довгострокових інвестицій для фірм, які розробляють та впроваджують інновації на ранніх етапах, а також для розширення і модернізації діючих підприємств. В такому випадку венчурне фінансування має наступні характеристики:

– неможливе без «схваленого ризику», тобто інвестор заздалегідь погоджується з можливістю втрати коштів при невдалій роботі підприємства в обмін на високу прибутковість у випадку успіху;

– передбачає довгострокове фінансування капіталу (від 3 до 5 років для впевненості в перспективності проекту та 5–10 років для отримання прибутку на вкладений капітал);

– здійснюється у вигляді пайового внеску в статутний капітал венчурного підприємства; при цьому новостворені підприємства найчастіше отримують статус партнерів, а вкладники капіталу задіяні в них партнерами з відповідальністю в межах свого внеску;

– венчурний підприємець, на відміну від стратегічного партнера не намагається захопити контрольний пакет акцій компанії, а задовольняється пакетом акцій в 25–40%;

– висока ступінь особистої зацікавленості інвесторів в успіхах нового підприємства, що впливає із високої ризикованості проекту, так і з статусу заснованого венчуру. Відтак ризикові інвестори досить часто не обмежуються наданням коштів, а доповнюють їх різними консультаційними та управлінськими послугами.

Ідея венчурного фінансування найбільш вдало втілена в «стартапах» – новостворених компаніях (в багатьох випадках навіть неоформлених в юридичну особу), які знаходяться на стадії розвитку та розбудовують свій бізнес на основі інноваційних ідей або щойно створених технологій. Схвалення ризику інвестором полягає найчастіше в нестійкому «партизанському» становищі фірми на ринку. Зауважимо, що стартап можна віднести до будь-якої області ринку, а не тільки, як помилково вважається, до ІТ-сфери.

Венчурні фонди інвестують в стартапи своїми коштами (страхових компаній, пенсійних фондів, фізичних осіб) та фінансують проекти з високим або середнім рівнем ризику, але з хорошим потенціалом доходності. Досить часто венчури інвестують в проекти на ранньому етапі (лише на основі бізнес-плану), проте найчастіше надають перевагу компаніям-новачкам, які не мають коштів для повноцінного старту [5].

Серед нових фінансових інструментів також варто застосовувати корпоративні облигації, які забезпечать та розширять впровадження технологічних інновацій. Даний цінний папір підтверджує відносини позики між її власником (кредитором) та емітентом (позичальником), який може виступати у вигляді акціонерного товариства та підприємств і організацій інших організаційно-правових форм власності. Статистика свідчить, що корпоративні облигації домінують в структурі джерел фінансування економіки, займаючи найбільшу частку коштів, залучених через ринок цінних паперів. Їх перевагою вважається обумовлення довгостроковості та постійності відносин власності.

Застосування таких фінансових інновацій додатково дасть можливість залучення до процесу фінансування такі елементи світової фінансової системи як: віртуальний фінансовий сектор, міжнародні біржі, страхові та пенсійні фонди, тощо.

Висновки. Підсумовуючи дослідження необхідно зазначити, що тільки застосування всіх існуючих інституцій фінансування інновацій в інноваційно-технологічного розвитку дасть можливість широкому та швидкому розповсюдженню та впровадженню інновацій в світовому економічному просторі. Головна ідея полягає в забезпеченні дифузії інновацій на основі нових інструментів фінансування інноваційної та інтелектуальної діяльності при опосередкуванні інвестиційного потенціалу світової фінансової системи.

Література

1. Міжнародні фінанси. Кредитно-модульний курс : навч. посіб. / за ред. Козака Ю.Г., Логвінової Н.С., Барановської М. І. – 4-е видання, перероб. та доп. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 288 с.
2. Финансирование инноваций. Отчет ЕБРР в 2014 переходном году [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ebrd.com/downloads/research/transition/tr14dr.pdf>
3. Офіційний сайт European Bank for Reconstruction and Development [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ebrd.com>
4. Офіційний сайт International Bank for Reconstruction and Development [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.worldbank.org>
5. Стартап [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B0%D0%BF>

Надійшла 02.09.2015; рецензент: д. е. н. Хрущ Н. А.